

УДК 327(497.1:591)"194/195"
327.54/.55(100)"194/195"

DOI <https://doi.org/10.31212/tokovi.2023.3.cav.157-185>

Оригинални научни рад/Original scientific paper

Примљен/Received: 15. 9. 2023.

Прихваћен/Accepted: 15. 11. 2023.

Јован ЧАВОШКИ

Институт за новију историју Србије, Београд

jcavoski@yahoo.com

Независност, несврстаност, социјализам: основе југословенско-бурманског партнерства у Хладном рату*

Апстракт: Овај чланак се бави анализом фундаменталних фактора који су допринели успостављању изузетно блиског југословенско-бурманског партнерства у првим деценијама Хладног рата, односа који је имао пресудан утицај на обликовање глобалне несврстаности у том периоду. После стицања независности од колонијалне власти у бурманском случају или напуштања једног од блокова у југословенском, управо су снажна жеља обе земље да заузму позицију ван директне контроле великих сила и њихова настојања да успоставе аутентичан друштвено-политички систем код куће пресудно утицали, не само на карактер билатералних односа, већ и на шира стремљења постколонијалног и ванблоковског света да пронађу свој аутентичан пут у светској ацени.

Кључне речи: Југославија, Бурма, несврстаност, социјализам, партнерство, Хладни рат

Увод

Пре средине XX века Југославија и Бурма (данашњи Мјанмар) нису имале било каквих контаката кроз историју али су, ипак, развиле један од најближих политичких, економских и војних односа који су имале неке ванблоковске земље током првих деценија Хладног рата. Штави-

* Чланак је настао као резултат рада у Институту за новију историју Србије који финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација РС, а на основу Уговора о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2023. години бр. 451-03-47/2023-01/200016 од 3. 2. 2023.

ше, две земље су делиле многе сличности у свом међународном положају, друштвеном уређењу, федералном устројству државе, етничкој и религиозној разноврсности, што је све утицало да лидери у Београду и Рангуну (данашњи Јангон) врло рано увиде све предности успостављања блиске сарадње, упркос историјској, географској, културолошкој и свакој другој удаљености. Без обзира на бројне разлике, Југославија и Бурма су у овом периоду развиле врло интензиван и близак политички и идеолошки однос који је био пажљиво анализиран од стране регионалних и глобалних сила.

За Бурму, Југославија је била први узор у изградњи специфичне форме социјализма, модернизацији, спровођењу независне и несврстане спољне политике у специфичним околностима положаја једне мале земље и њеном балансирању између великих сила и блокова. За Југославију, ова далека азијска земља била је први и аутентични „прозор у Азију“, искрени савезник који је вредно учио од Југословена подижући тиме међународни престиж званичног Београда и поставши тако место где су се могла пратити важна политичка дешавања на другом крају света, али и пружити изванредан допринос њиховом решавању. Поред тога, Бурма је била и први полигон на коме је Југославија могла испробати своје нове моделе друштвене и привредне изградње и модернизације у оном делу света који се у потпуности разликовао од непосредног југословенског искуства.

Међутим, оно што је најзначајнија карактеристика овог билатералног односа јесте чињеница да, без позитивног развоја југословенско-бурманских односа не би дошло ни до веће еволуције несврстане спољне политике у обе земље и њихове значајније глобалне профилисаности. Без југословенског продора у Бурму и великог утицаја и угледа који је Београд тамо поседовао, тешко да би дошло до даље еволуције југословенске политике у Трећем свету. Земље као што су Индија, Индонезија и Египат тада су још увек игнорисале многе југословенске дипломатске иницијативе. Без претходног бурманског позива није могло ни бити историјског путовања Јосипа Броза Тита у Индију и Бурму 1954–1955. године, док је управо ова посета ставила југословенског председника у прве редове несврстаних лидера и проширила његове спољнополитичке напоре. У тим првим годинама, Југославија и Бурма заузимале су једно од централних места у процесу обликовања глобалне стратегије несврставања и афирмисања принципа мирољубиве коегзистенције, што је додатно омогућило званичном Рангуну да диверсификује своје контакте са земљама широм света, умањи зависност од блоковског утицаја, те заузме истакнутију позицију на светској позорници.

Овај рад се заснива на документима из југословенских, бурманских и америчких архива, документима објављеним у Југославији и Бурми у том периоду, бурманској штампи, те на водећој домаћој и светској литератури која се бави овим феноменом.

Фактори југословенско-бурманског повезивања

Када говоримо о карактеристикама југословенске и бурманске несврстаности у овом периоду, неопходно је и да јасно дефинишемо који су то фактори блиско повезали ове две удаљене земље и учинили их позданим партнерима на светској позорници. Управо су хладноратовска глобализација и деколонизација допринеле да се две удаљене земље које кроз историју никада нису имале било какве контакте блиско повежу, успоставе партнерство на свим нивоима и узајамно утичу на унутрашњу и спољну политику сваке од њих. Како је то једном закључила кинеска амбасада у Рангуну у поверљивом извештају, „односи између Бурме и Југославије [...] спадају у специјалну категорију односа [...] док се политичка сарадња између ове две земље никако не сме игнорисати“.¹ Шта је онда чинило овај однос толико посебним?

Упркос објективној географској удаљености и апсолутним историјским, културним, религиозним, друштвеним и другим разликама, Југославија и Бурма су током првих деценија Хладног рата развиле однос врло снажних симпатија и разумевања једна за другу. Узајамно упознавање и откривање одређених сличности никако не би било могуће да није дошло до распада Британске империје у Азији и да Југославија није била потом избачена из совјетског блока. Управо су ова два догађаја, као и присуство бројних спољних и унутрашњих притисака у обе земље, подстакла тежње у званичном Београду и Рангуну да очувају сопствену спољнополитичку независност и избегну поновно повезивање са било којом од великих сила. Поред тога, не само да су и Југославија и Бурма прошле кроз пакао Другог светског рата, који је у оба случаја изродио моћан ослободилачки и револуционарни покрет, већ су се оне, како у Европи, тако и у Азији, налазиле непосредно на раселини која је делила блоковске тектонске плоче и тиме непосредно утицала на њихову унутрашњу стабилност. Исто тако, обе земље су биле федеративног карактера са бројним етничким групама унутар својих граница, што је био још један фактор

1 Zhonghua renmin gongheguo waijiaobu dang'anguan [Архив МСП НР Кине] (ZWD), 105-00846-02(1), Miandian yu Nansilafu de guanxi, 18. децембар 1958.

који их је спајао и утицао на њихово опредељење за несврстаност као модел очувања крхке државности.²

Управо је историчар Хју Тинкер јасно дефинисао све чињенице које су несумњиво довеле до тога да Бурма и Југославија развију узајамну наклоност: „Сигурно је да две земље имају многе склоности: обе имају федерални устав и укључују унутар сопствених граница различите расе [sic] и религије; обе се отворено налазе на самом ободу комунистичког светског царства; обе предузимају револуционарне кораке од средњовековног, пољопривредног друштва ка модерном, индустријализованом поретку; и обе су, целим бићем, посвећене политици неутрализма коју желе да претворе у нешто динамично, у позитивну снагу међу народима“.³ О свим горенаведеним сличностима између две државе говорила је у свом поверљивом извештају и бурманска војна мисија која је посетила Југославију 1955. године: „Југословенска популација од 18 милиона људи формира једну друштвену јединицу и земљу од многих расних [sic] ентитета и пет држава [sic], као и у случају Бурманске уније; налази се у фази друштвеног и економског развоја дуж још снажнијих и наглашенијих социјалистичких економских линија, имајући на северним и источним границама сателитске државе ратоборног совјетског блока“.⁴

Ипак, можда је најјасније ове сличности дефинисао лично први бурмански премијер У Ну у једном говору пред парламентом. Правећи осврт на коментаре о нелогичности југословенско-бурманских веза, он је рекао: „Југославија и Бурма имају скоро истоветан број становника, обе су индустријски неразвијене, обе теже успостављању социјалистичке економије и обе осећају да можемо служити самима себи и ствари мира држећи се подаље од блокова великих сила и водећи независну спољну политику. Заиста, има мало тога што нас раздваја, осим удаљености, али и то [...] све мање и мање значи у данашњем свету“.⁵ Једном другом приликом он је додао: „И Југославија и Бурма деле мишљење да је социјалистичка држава најбољи начин да се унапреди општи просперитет, а та чињеница, уз заједничко веровање у мирољубиву коегзистенцију, при-

2 Jovan Čavoški, “Arming Nonalignment: Yugoslavia’s Relations with Burma and the Cold War in Asia, 1950–1955”, *CWHP Working Paper No. 61* (2010), 3–10.

3 Hugh Tinker, *The Union of Burma: A Study of the First Years of Independence*, (Oxford: Oxford University Press, 1959), 362.

4 Mary P. Callahan, *Making Enemies: War and State Building in Burma*, (Ithaca: Cornell University Press, 2003), 177.

5 *Premier Reports to the People on Law and Order, National Solidarity, Social Welfare, National Economy, Foreign Affairs*, (Rangoon: GUB, 1958), 42–43.

ближили су Југославију и Бурму“.⁶ У свим овим случајевима, формалне сличности између две земље на пољу броја становника, географског положаја, унутрашње и спољне политике биле су више него очигледне. То је било јасно и првим југословенским дипломатама које су ступиле на тле Бурме, убрзо схвативши да су њихове бурманске колеге желеле да искористе неке од поука југословенског искуства унутрашњег развоја, при чему им је највише импоновао југословенски „доследан став и доследна борба за пуну независност земље“.⁷

Као што се већ може видети, Југославија и Бурма су пронашле заједничку позицију у сфери спољне политике и идеологије, а онда се однос пренео и на врло успешну сферу војних веза.⁸ У много чему, Југославија је представљала узор за Бурму као земља која води независну и несврстану спољну политику у међународним односима и изграђује свој засебан вид социјализма као вид отпора идеологијама оба блока. По речима једног индонезанског социјалисте, бурмански циљ био је да „очувају независност, изграђују социјализам и да, у исто време, добију америчке доларе“, а на примедбу једног југословенског званичника да је Југославији то и успевало, он је додао да су „Бурманци због тога толико и заинтересовани за Југославију“.⁹ Амерички аналитичари једном су отворено закључили да су Бурманци били, пре свега, „фасцинирани југословенском способношћу да опстану као комунистичка земља, а да се не потчине ни Москви, ни Западу“.¹⁰ Важност југословенско-бурманског савезништва можда је најбоље дефинисао бурмански социјалистички вођа У Чо Нјен (U Nu Nyein), један од најснажнијих заговорника интензивне сарадње са Београдом: „Југославија и Бурма су земље које изграђују социјализам. Њихова спољна политика заснива се на очувању мира. Због тога међу њима постоји сличност интереса и циљева“.¹¹ Према томе, уколико говоримо

6 Chi-shad Liang, *Burma's Foreign Relations: Neutralism in Theory and Practice*, (New York: Praeger, 1990), 184.

7 Дипломатски архив МСП Републике Србије (ДАМСПС), Политичка архива (ПА), година 1952, фасцикла (ф) 14, документ 412419, Бурма, 7. мај 1952.

8 Више о томе у: Јован Чавошки, „Рука испружена преко света: југословенска подршка Бурми у борби против спољне агресије (1952–1954)“, *Токови историје* 2/2018, 143–176.

9 ДАМСПС, ПА, 1954, ф-53, 410045, Забелешка о разговору са Сјахриром, председником Социјалистичке партије Индонезије, 4. јуна 1954.

10 Declassified Documents Reference System (DDRS), СК3100016760, *Neutralism in the Far East*, 7. јануар 1955.

11 Архив Југославије (АЈ), фонд 837, Кабинет председника републике (КПР), I-2, Елаборат Бурма, 149.

о основама овог посебног партнерског односа, несврстаност и засебан пут у социјализам били су доминанти појмови који су омогућили зближавање ове две удаљене и сасвим различите земље.

Несврстаност

Када говоримо о југословенској несврстаности, по речима једног аутора, „Југославија је имала формативан утицај на карактер несврстаности и играла је утицајну улогу у њеној постепеној институционализацији у Покрет несврстаних земаља“.¹² За разлику од многих земаља Трећег света, југословенска несврстаност није била логичан резултат антиколонијалне борбе, већ непосредан исход унутарблоковске динамике Хладног рата. Раскид са Москвом омогућио је Југославији, бившем блоковском члану, да потражи дугорочну спољнополитичку алтернативу, одлучивши се тако за реалистичку, проактивну и флексибилну спољну политику. Управо је совјетско-југословенски раскол био и највећа поука бурманским лидерима, пре свега како да очувају свој независни и несврстани спољнополитички курс, али, исто тако, и да много меродавније оцене политику комунистичких сила према другим земљама.¹³

Управо су активна сарадња са свим међународним актерима, заснована на принципима независности, суверености, једнакости и узајамног поштовања, без обзира на величину и снагу земље, јасно одбацивање блоковских подела, непрестана борба за свет слободних и равноправних нација, разоружање и економски развој представљали снажан израз југословенске несврстане политике на светској позорници.¹⁴ У суштини, привлачност Југославије за друге несврстане земље проистицала је из чињенице да се радило о „малој земљи која се снажно модернизује, обезбеђује модел економског развоја [...] држала се несврстане политике док је добијала економску помоћ и од Истока и од Запада [...] док економска и техничка помоћ из Југославије омогућава им [несврстаним земљама] да смање уплитања са водећим блоковима“.¹⁵ Други западни аутор је при-

12 Roy Allison, *The Soviet Union and the Strategy of Non-Alignment in the Third World*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1988), 4.

13 Frank N. Trager, “Burma’s Foreign Policy, 1948–56: Neutralism, Third Force and Rice“, *The Journal of Asian Studies* 1/1956, 97.

14 Jadranka Jovanović, *Jugoslavija u Ujedinjenim Nacijama 1945–1953*, (Beograd: ISI, 1985), 49–50.

15 *Yugoslavia – From “National Communism to National Collapse: U.S. Intelligence Community Estimative Products on Yugoslavia, 1948–1990*, (Washington, D.C.: National Intelligence Council, 2006), 264.

метио: „Тражена од свих [...] и нико јој не прети, она (Југославија) је, наизглед, успела да оствари контролу над сопственом судбином која је циљ многих земаља“.¹⁶ Неки амерички аналитичари су посматрали Југославију као посебан случај европске несврстаности, земљу „прорачунате политике максималне безбедности, уз минималну цену одговорности“.¹⁷ Овакав специфичан приступ је непосредно допринео огромном угледу који је Тито уживао међу постколонијалним лидерима док је Југославија, као европска земља, била искрено прихваћена широм Азије и Африке као аутентично несврстана земља.

Пошто је Југославија била земља са ограниченим демографским, политичким, економским и војним потенцијалом, као и многе друге новоослобођене земље, несврстаност се, по Титу, заснивала на следећим принципима: било је илузорно веровати да ће велике силе наћи пут за мирољубиво решење кључних проблема послератног света; било је погрешно сматрати да „мале земље“ нису компетентне да учествују у светској политици и доприносе решавању међународних проблема; судбина света је недељива и отуда су постојали дубоки заједнички интереси, обавезе и одговорност „великих“ и „малих“ земаља; реалистички се гледало на уређење међународних односа у епохи атомске енергије, освајања свемира, убрзаног технолошког развоја; постојала је потреба да се концентришу сви мирољубиви напори како би трајни мир однео превагу над стално претећом ратном катастрофом.¹⁸

Титова несврстана политика била је вођена претпоставком света који се непрекидно мењао, у коме мир није био статична ствар која би се добила замрзавањем *status quo*-а, већ је то била непрекидна борба против свих оних фактора који су изазивали рат. Исто тако, он је јасно желео да део афро-азијског света претвори у моћну снагу светске политике, пре свега мислећи ту, пре свега, на тесну сарадњу са Индијом, Египтом, Бурмом и Индонезијом.¹⁹ Исто тако, то никако није била, како су неки сматрали, авантуристичка политика којом се Тито желео наметнути за неприкосновеног лидера ванблоковских земаља и тиме нахрани своје нарасле ам-

16 Cecil V. Crabb Jr., *The Elephants and the Grass: A Study of Nonalignment*, (New York: Praeger, 1965), 70.

17 DDRS, СК3100320322, *Neutralism in Europe*, 1955.

18 Драган Богетић, Љубодраг Димић, *Београдска конференција несврстаних земаља 1–6. септембра 1961.: прилог историји Трећег света*, (Београд: Завод за уџбенике, 2012), 125.

19 Alvin Z. Rubinstein, *Yugoslavia and the Nonaligned World*, (Princeton: Princeton University Press, 1970), 113, 117.

биције, већ је таква спољнополитичка стратегија била, пре свега, „одраз Титове прагматичности и његовог крајње рационалног сагледавања политичке реалности“. У одређеним историјским околностима, била је то донекле и изнуђена политика и једино прихватљиво решење које се нудило у одређеном тренутку.²⁰ Укратко, Тито је тражио редукацију хладноратовског надметања и ширење политичке базе несврстаности како би она обухватила што више нових земаља и тако снажила општу солидарност у борби за мир и стабилност на фону напетих међународних прилика.²¹

Међутим, његова посвећеност политици несврстаности огледала се и у његовој очигледној намери да створи безбедно окружење за југословенску државу у међународној арени и тако промовише водећу политичку и економску позицију своје земље међу оним нацијама које су отворено одбациле доминацију великих сила. Несврстаност је била непосредан израз Титове намере да постане један од водећих светских државника, посредник између блоковских и ванблоковских чинилаца, најпоузданији дипломатски канал између развијених и неразвијених земаља. Временом је Тито прерастао у светског државника и светског путника, човека који је био свеprisутан и активан у светским пословима, поставши тако глобални фактор у вези са проблемима који су морили несврстани свет.²² Он је тако постао прихватљиво лице Европљанина међу нацијама другачије пути, „први велики државник из Европе који долази у Азију, не као представник колонизатора, већ као велики пријатељ народа Азије“.²³

Можда се Титов највећи теоретски допринос несврстаности огледао у делимичном редефинисању концепта мирољубиве коегзистенције коју је он називао „активна мирољубива коегзистенција“. Ова врста коегзистенције није се само односила на унутрашњу политику једне земље, њен суверенитет и територијални интегритет, већ се она бавила различитим узроцима тензија у свету. Управо се активна мирољубива коегзистенција заснивала на принципу сарадње са свим земљама света на основу једнакости, што није био само начин да се превазиђу блоковске поделе, већ

20 Dragan Bogetić, „Tito i nesvrstani: iskušenja na putu stvaranja asocijacije vanblokovskih država“, *Tito – viđenja i tumačenja*, (Beograd: INIS, Arhiv Jugoslavije, 2011), 407.

21 Rubinstein, *Yugoslavia and the Nonaligned World*, 287.

22 Ljubodrag Dimić, *Jugoslavija i Hladni rat: ogledi o spoljnoj politici Josipa Broza Tita (1944–1974)*, (Beograd: Arhipelag, 2014), 357–383.

23 ДАМСПС, ПА, 1955, ф-9, 41835, Забелешка о разговорима на вечери код аташеа француског посланства, господина Годфеја, 23. новембар 1954.

и да се негирају политички, економски и други узроци рата.²⁴ Током свог обраћања индијском парламенту децембра 1954, Тито је по први пут пружио дефиницију активне мирољубиве коегзистенције: „Насупрот блоковима и идеолошкој подјели у свијету [...] ми видимо реалну могућност у коегзистенцији између народа и држава са различитим системима. При том не мислим на неку пасивну коегзистенцију, већ на активну сарадњу и на мирно споразумијевање у решавању разних проблема и уклањању свих елемената који могу сметати свестраној сарадњи између малих и великих држава. Још више, таква коегзистенција је, не само реално могућна, већ и неопходна, ако желимо да избјегнемо нов свјетски рат“.²⁵ Овакав став представљао је отворено негирање основа хладноратовске политике, пошто је проблем коегзистенције посматрао много шире од два блока, а блокови су, са своје стране, држани за основну препреку остваривању принципа активне мирољубиве коегзистенције.

Са друге стране, бурманску опредељеност за несврстаност (или неутрализам како је то тада било популарно говорити) можемо тражити, не само у резултатима борбе за независност од британске власти, као и у жељи да се једном независном и неангажованом политиком нови бурмански лидери отресе политичког туторства Лондона и западног блока, већ и у намерама да се таквим ставом превазиђу многе унутрашње поделе настале бројним етничким или идеолошким побунама које су опасно угрозиле политички опстанак независне Бурме као интегралне творевине.²⁶ Неки мјанмарски аутори су чак у политици балансирања бурманских краљева између Британије и Француске током XIX века већ видели историјске корене будуће несврстане политике.²⁷ Зато је У Ну више пута јасно сугерисао да се Бурма никада не сме довести у положај да само слепо следи политику великих сила и постане њихова пука марионета.²⁸ Управо је несрећно искуство Другог светског рата указало бурманским лидерима да би требало водити такву спољну политику која не би њихову земљу потчинила било којој великој сили, већ би извукла максималну корист из односа са најважнијим суседима, одржава неопходни баланс

24 Ranko Petković, *Nesvrstana Jugoslavija i saveremeni svet: spoljna politika Jugoslavije 1945–1985*, (Zagreb: Školska knjiga, 1985), 25.

25 Јосип Броз Тито, *Говори и чланци*, X, (Загреб: Напријед, 1959), 30.

26 Renaud EgretEAU, Larry Jagan, *Soldiers and Diplomacy in Burma: Understanding the Foreign Relations of the Burmese Praetorian State*, (Singapore: NUS Press, 2013), 84–86.

27 Hla Thein, *Myanmar and the Europeans 1878–1885*, (Yangon: Tun Foundation Bank Literary Committee, 2010).

28 Thakin Nu, *From Peace to Stability*, (Rangoon: Ministry of Information, 1951), 101.

интереса, што би затим омогућило званичном Рангуну да игра на ривалствима великих сила, истовремено прикупљајући унутрашњу снагу која би Бурми помогла да буде независна и равноправна земља на међународној позорници.²⁹

Осим тога, у коренима бурманског опредељења за несврстаност лежало је и „проклетство“ географског положаја те земље, немирних граница и бројних природних ресурса привлачних за велике силе, што се, у много чему, односило и на Југославију. Сви ови фактори непрестано су стајали у позадини сваке важне одлуке коју је доносила влада у Рангуну тих година.³⁰ Како је то једном сликовито рекао У Ну: „Погледајте наш географски положај [...] Ми смо притегнути као нежна тиква између кактуса. Не можемо да се померимо ни за инч. Уколико будемо неодговорни [...] и гурнемо Бурманску унију у наручје једног блока, други блок се неће задовољити да само седи скрштених руку“.³¹ У једном другом разговору бурмански званичник је сликовито представио несврстану позицију своје земље: „Бурма не жели да постане поље које ће изгазити два бивола док се боре“.³² Зато је требало вештом политиком извући што више позитивног из таквог неповољног географског положаја између супротстављених блокова и регионалних сила.

Срж овакве политике чинила је ванблоковска спољна политика независности и суверености, тј. политика „позитивног неутрализма“ која је обележила бурманско присуство у светској политици у овом периоду. Само неколико месеци по стицању независности од Британске империје, У Ну је дефинисао нови програм владе, тзв. „Програм левог јединства“ којим је желео да направи компромис са политичким противницима на екстремној левици. Већ у овом документу било је јасно наглашено да ће Бурма водити политику добрих односа са свим земљама у свету, нарочито са суседима, јер је то у складу са политиком мира и сарадње. Било каква страна помоћ, говорио је он, која би долазила са предусловима, није могла бити прихваћена, док би било какво сврставање са једним од доминантних блокова или са неким од суседа било крајње неприхватљиво и погубно по политику пријатељских односа са свим земљама света.³³

29 DDRS, CK3100016760, *Neutralism in the Far East*, 7. јануар 1955.

30 Egreteau, Jagan, *Soldiers and Diplomacy in Burma*, 77–80.

31 Nu, *From Peace to Stability*, 102.

32 Cordula Meyer-Mahnkopf, *Burma – Frontstaat des Kalten Krieges: Die Informations- und Propagandapolitik des Westens 1945–1954*, (Berlin: EB Verlag, 2012), 33.

33 Thakin Nu, *Towards Peace and Democracy*, (Rangoon: Ministry of Information, 1949), 117, 130–131.

Према томе, временом су следеће теме постале угаони камен бурманске спољне политике: равноправни односи и сарадња са свим земљама, несврстаност у односу на блокове великих сила, добијање економске помоћи која не би угрожавала стратешку независност земље, непристрасна оцена сваког спољнополитичког питања и жеља да се потпомогне ствар очувања светског мира.³⁴ У суштини, Бурма је била принуђена да се јасно определи за политику која би одражавала здрав баланс у односима између њених најважнијих суседа и избегавала било какво уплитање у надметање суперсила, дајући тако предност борби за сарадњу, мир и против блоковских притисака. То је била практична и прагматична спољна политика која је била лишена било каквих идеолошких догми.³⁵ Управо су у блоковској политици и принуди да се и мале земље сврстају у хладноратовском одмеравању снага бурмански лидери, као и југословенски, видели највећу опасност и претњу по светски мир и стабилност.³⁶

Руководство у Рангуну делило је југословенске ставове да су све велике силе „само радиле у свом сопственом интересу“, а не у интересу било кога другог. Тако је, обраћајући се студентима Рангунског универзитета, У Ну указао да се велике силе, без обзира на идеолошке и политичке разлике, у случају конфликта интереса, „не стиде да одбаце своју политику, забораве своје резолуције, промене своје слогане тако лако и тако брзо као што жена без морала мења љубавнике“. Иако они само брину о сопственом интересу, упозорио је У Ну, „морамо да се слажемо са њима најбоље што можемо“, јер „нас могу повредити и нанети нам штету“. „Без обзира на то“, додао је бурмански премијер, „никад им толико не верујте да бисте оставили све оно што је наше у њиховим рукама“.³⁷ Он је овакво гледиште још једном потврдио током своје прве посете Кини децембра 1954. године: „Ми смо сувише поносни да постанемо било чији лакеји [...] Они [лакеји] само понављају глас свог господара и њихове поступци су диктирани вољом њихових господара [...] Говорећи у наше име, ми само можемо бити пријатељи и никада лакеји [...] Ни под каквим околностима, ми нећемо постати лакеји било које силе“.³⁸

Као и у случају југословенске политике, бурманска несврстаност је такође наилазила на многе критике и неразумевање на страни, како оне

34 U Nu, *Burma Looks Ahead*, (Rangoon: Ministry of Information, 1953), 98, 103.

35 William C. Johnstone, *Burma's Foreign Policy: A Study in Neutralism*, (Cambridge: Harvard University Press, 1963), 69.

36 John Seabury Thomson, "Burmese Neutralism", *Political Science Quarterly* 2/1957, 264.

37 U Nu, *Forward with the People*, (Rangoon: Ministry of Information, 1955), 88–89.

38 Hugh Tinker, "Nu, the Serene Statesman", *Pacific Affairs* 2/1957, 136.

идеолошки мотивисане, тако и оне које су желеле да оваквој спољнополитичкој доктрини прикаче негативну етикету „опортунистичке и себичне“ политике.³⁹ Зато је један од лидера Социјалистичке партије Бурме (СПБ), У Ба Шве (U Ba Swe), настојао да истакне да је бурманска спољна политика у ствари „активна неутрална политика“ која је подразумевала, не само „неучествовање у било којем блоку сила“, већ и „активну подршку снагама које се боре за очување светског мира“. Управо је истицање ове активне компоненте њихове политике јасно сугерисало да је „одбрана мира основни предуслов њиховог [тих снага] опстанка и развика“. То је била једна, како су оцењивали југословенски аналитичари, реалистичка спољна политика која је настојала да се држи подаље од блоковских подела и активно мобилише мирољубиве, антиколонијалне и антиимперијалистичке снаге.⁴⁰

У суштини, бурманску несврстану спољну политику одређивала су три доминантна фактора: чињеница да се Бурма налази у интересној сфери оба блока, земља је била економски и војно слаба, а постојао је и снажан нагон за самоодржањем у неповољним међународним околностима, нагон који је водио ка томе да се не учествује у туђим ратним плановима. По овом питању, приликом обраћања армијским официрима у септембру 1954. године, У Ну је нагласио: „Најзначајнији фактор који је утицао на мене у формулисању овакве политике и прихватању оваквих спољних односа јесте наше чврсто веровање да би рат, уместо да реши проблеме народа било које стране [...] само још више искомпликовао ствари [...] Ја не могу да кажем да ће због тога што је једна овако сићушна земља остала неутрална бити спречен Трећи светски рат, али ја могу да кажем да би, ма колико једна земља била малена, њено приступање једном од блокова [...] допринело повећању светске напетости“.⁴¹

Исто тако, током У Нуове званичне посете Вашингтону јуна-јула 1955. године, још једном је била наглашена посвећеност Бурме несврстаној политици, али је тада то било изречено у престоници једне од суперсила, што је давало додатну тежину таквим ставовима: „У садашњим околностима, чланство Бурме у било ком од савеза са војним блоком једне од великих сила није у складу са њеним сталним постојањем као независне земље. Ово може звучати прејакно, али то је чињеница. Наша скорашња историја је таква, наше искуство са великим силама је такво, да

39 Nu, *From Peace to Stability*, 51.

40 AJ, КПР, I-2, Елаборат Бурма, 126–127.

41 *The Nation*, 15–16. 9. 1954.

у схватању људи у Бурми савез са неком великом силом одмах значи и доминацију те силе. То значи губитак независности [...] Бурма тренутно нема избора, осим да води политику неутралности уколико жели да сачува независност, а то је за нас важније од било чега другог [...] У овом говору покушао сам да објасним како наша љубав према слободи [...] логично и неизбежно нас води до спољне политике независности од било каквог сврставања са великим силама на основу војних споразума⁴². Овим је још више био подвучен значај чврстог бурманског опредељења за једну овакву дугорочну стратегију, а то је несумњиво била политика коју је и Југославија активно спроводила свих тих година, тако да је била више него очигледна сличност у ставовима две земље, а тиме и блискост у гледиштима по свим кључним светским питањима.

Социјализам

Тиме долазимо и до друге снажне споне између Југославије и Бурме, а то је посвећеност изградњи социјалистичког друштва, али друштва другачијег од оног које је постојало у СССР-у или НР Кини. Многи високи бурмански руководиоци, нарочито вође СПБ, под утиском југословенског модела, прокламовали су као свој будући циљ да „преобразе Бурму у Југославију Азије“⁴³. Већ приликом Титове посете Бурми, током свог интервјуа дописнику *Борбе*, У Ну је нагласио да „без обзира што су наши политички и економски системи различити, ми имамо један исти циљ – изградња социјалистичке државе“, што је ставио као подједнако важно са вођењем политике мира и неприступања блоковима⁴⁴. Узимајући у обзир различите изјаве бурманских руководилаца током ових година, јавно мњење и бурманска штампа су исто тако истицали да су „децентрализирана контрола у индустрији и стварање радничких и произвођачких савета идеали које су лидери окренути благостању тежили да створе и овде у Бурми“⁴⁵. Из свих ових ставова јасно је проистицало да је југословенски пут у социјализам био узор изградње за многе земље у развоју, али и својеврстан политички излаз да се слободније прихвате идеје социјализма без потчињавања совјетском или кинеском моделу.

42 *An Asian Speaks: A Collection of Speeches made by U Nu, Prime Minister of Burma, during a visit to the USA, June 29 – July 16, 1955*, (Washington, DC: Embassy of the Union of Burma, 1955), 14, 18.

43 Tinker, *The Union of Burma*, 362.

44 *Burma Weekly Bulletin*, 12. 1. 1955.

45 *New Times of Burma*, 6. 1. 1955.

Југословенски самоуправни модел настао је као унутрашњеполитички одговор на идеолошки, политички и економски раскид са социјалистичким лагером. Не само да је напуштањем совјетског модела организовања и планирања привреде требало указати да је Југославија направила значајан отклон од Москве, већ, у условима изолације са Истока и постепеног приближавања Западу, постало је више него јасно да поменути узор више није успешно функционисао у новим друштвеним, политичким и економским приликама.⁴⁶ Такав модел је, осим тога, представљао и даљу негативну идеолошку и политичку хипотеку која више није била потребна званичном Београду у тренутку интензивирања сарадње са остатком света. Зато су идеје децентрализације, нарочито економске, дебиروقратизације, али и извесне демократизације односа у владајућој партији и друштву, постали водећи слогани у идеолошком преображају, иако је владајући Савез комуниста Југославије (СКЈ) и даље заузимао доминантан и монополистички положај у друштвено-политичком систему земље, што је требало стално и потврђивати. Управо су радничко самоуправљање и раднички савети, као нов начин децентрализације, деетатизације и укидања непосредног дириговања привредом, постали истакнута црта југословенског социјализма тих година, експеримент који је привлачио ширу међународну пажњу.⁴⁷

У схватањима југословенских комуниста самоуправни социјализам и несврстана спољна политика постали су двојни симбол независног и прогресивног деловања Југославије, готово нераздвојни појмови на светској позорници, израз југословенског међународног престижа, а то је нарочито имало одјека међу новоослобођеним народима који су још увек трагали за оптималним друштвено-политичким и економским развојним моделом.⁴⁸ Оно што је привлачило земље Трећег света да експериментишу са идејама самоуправног социјализма била је његова продуктивна, а не бирократска страна, нарочито у пољопривредном сектору, као и могућности експериментисања са непосредном демократијом. Ипак, отворена скепса многих тамошњих лидера према локалној примени оваквог искуства, као и све већа централизација и државна контрола над економијом који су били посматрани као израз оснажене независно-

46 Vladimir Dedijer, *Novi prilozii za biografiju Josipa Broza Tita III*, (Beograd: Rad, 1984), 507–517.

47 Branko Petranović, *Istorija Jugoslavije 1918–1988, III*, (Beograd: Nolit, 1988), 288–308.

48 Dragan Bogetić, *Koreni jugoslovenskog opredeljenja za nesvrstanost*, (Beograd: ISI, 1990), 37–40.

сти, доводили су до ограничених резултата непосредног утицаја самоуправљања на све ове земље.⁴⁹

Када је југословенски политички и економски утицај међу земљама у развоју постао незаобилазна чињеница, многи страни посматрачи су настојали да објасне природу таквог присуства, узимајући у обзир и ту идеолошку димензију. Управо су амерички аналитичари и нагласили огроман утицај ове идеолошке везе у југословенској несврстаној политици: „Иако су и политика и економија важне, мотивациони фактор југословенске политике према неразвијеним земљама [...] је идеолошки [...] Очигледно је [...] да је концепт радничких савета [...] онај који су они наглашавали у многим контактима са лидерима неразвијених земаља и постоје извесни докази да су југословенска пољопривредна и самоуправна политика привукле позитивну пажњу у неким областима [...] Уопштено говорећи, југословенски идеолошки напори нису се толико концентрисали на одређеним карактеристикама њиховог система, колико су се концентрисали на ширим аспектима њиховог успеха као доказа предности социјализма. Овакав социјализам [...] не мора да прати класичан шаблон, него може да се појави одједампут, али у различитим облицима“.⁵⁰ У томе се и крила привлачност таквог модела, јер се много лакше могао прилагодити специфичним друштвеним околностима Азије и Африке, а без преке потребе да се стриктно подражавају одређени узорци, већ су се аутоматски прихватала локална решења.

Међутим, основни значај југословенског социјалистичког модела унутар постколонијалног света није се само огледао у све већој економској и техничкој размени две стране, већ су, чак и наговештајем његове могуће примене код куће, земље Трећег света желеле да наговесте своју друштвено-политичку одвојеност од блокова суперсила. У том раду југословенски представници нису наступали као инструктори, нису наметали своје идеје као једино исправне, као што је то најчешће био случај са великим силама, већ су наглашавали чињеницу да сви ови народи морају сами изабрати свој пут, на основу сопственог искуства, потреба и традиције.⁵¹ Такав специфичан наступ је и побрао огромне симпатије за Југославију унутар Трећег света, а слично је било и са Бурмом.

49 Rubinstein, *Yugoslavia and the Nonaligned World*, 205–208.

50 National Archives and Records Administration (NARA), Record Group (RG) 59, Central Decimal Files (CDF), box 1375, 668.00/4-2661, Yugoslav Policy in the Underdeveloped Countries, 26. април 1961.

51 Јосип Броз Тито, *Говори и чланци*, XVI, (Загреб: Напријед, 1962), 374.

Истовремено, оно што је југословенску спољну политику и идеолошки модел чинило толико популарним и прихватљивим за новоослобођене земље била је чињеница да је Југославија била мала земља и да никада није могла бити толико политички, идеолошки, економски или војно доминантна да би угрозила њихову тешко стечену независност. Она је била, вероватно, једина европска земља која је отворено и искрено била прихваћена од стране народа Азије, Африке и Латинске Америке. Она је, без улешавања, комуницирала са њима, правећи директну везу између очувања светског мира и неопходности да се економски развијају сиромашне земље Трећег света.⁵² Према томе, уколико југословенски социјализам званично никада није био „за извоз“, он је, уз несврстаност, постао најочигледнији израз југословенске независне политике међу постколонијалним нацијама.

Када говоримо о перцепцији социјализма међу земљама у развоју, управо је моћна и просперитетна држава постала јасан циљ свих постколонијалних елита, док је ослањање у том подухвату на државне институције било јасан израз независности и суверености једне земље. Због тога је државно оријентисани развој, заснован на централизацији и масовној мобилизацији људи и ресурса, обележио већину модернизацијских подухвата у Трећем свету у првим деценијама Хладног рата.⁵³ Економски развој био је гарант политичке независности, док је високи темпо модернизације постајао предуслов њеног очувања, јер је стално постојала опасност да би, у супротном, земље у развоју могле да „заостану и ризикују све за шта су се бориле“. Ургентност захтева за модернизацијом, као и намера да се створи политички систем другачији од колонијалног, природно су гурали постколонијалне елите ка развоју одређене врсте социјализма као антиколонијалне алтернативе.⁵⁴ Ипак, велики број ових лидера трагао је за мекшом формом социјализма која би узела у обзир све специфичности њихових друштава, а и ограничила уплив совјетског блока, а ту се отварао простор за југословенско самоуправљање. Југославија је управо на слободи избора и креативности локалних решења заснивала свој приступ модернизацијским процесима у Трећем свету, што је био и гарант њеног успеха, макар на политичком и пропагандном плану.

52 Rubinstein, *Yugoslavia and the Nonaligned World*, 81–83.

53 Max Mark, "Economic Determinants of the Character of Afro-Asian Nationalism", *American Journal of Economics and Sociology* 4/1961, 428–430.

54 Odd Arne Westad, *The Global Cold War: Third World Interventions and the Making of Our Times*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2005), 90–93.

Према томе, када говоримо о бурманском опредељењу за социјализам, оно је било диктирано, како одређеним историјским искуством, тако и жељом да се пронађе оптимални модел друштвено-политичког развоја, али суштински различит од ранијег колонијалног уређења. Као и у случају многих других колонијалних народа, и бурмански социјализам вуче интелектуалне корене из борбе за национално ослобођење, али и из одређених постулата будистичке религије, мрећи тако традицију и нову политичку оријентацију.⁵⁵ Револуционарни карактер бурманског марксизма одлично се уклапао са националистичким жаром за коначним ослобођењем од колонијалне власти, а спонтани израз политичког организовања антиколонијалних снага постале су различите синдикалне и сесоске организације као ефикасан масовни инструмент у том подухвату.⁵⁶ У суштини, бурманским покретом за национално ослобођење, како пре Другог светског рата, тако и током и после њега, доминирали су марксистички оријентисани социјалисти и комунисти. Управо оно што је бурманске националисте привлачило марксизму била је његова антиимперијалистичка и антиколонијална црта.⁵⁷

Непосредно пред стицање независности, отац независне Бурме генерал Аунг Сан је још једном истакао да је стварање државног социјализма било дугорочни циљ, када би државне или народне кооперативе преузеле контролу над средствима за производњу, дозвољавајући паралелно постојање приватне својине. До тог тренутка држава би контролисала све природне ресурсе, као и целокупну стратешку инфраструктуру у земљи, пре свега комуникације.⁵⁸ У говору одржаном у мају 1947. године, неких 14 месеци пре формалног стицања независности, он је приде нагласио: „Питате ме да ли је то социјализам што заговарам. Није. У ствари, чак и да смо заинтересовани да градимо социјализам у Бурми, услови за то нису спремни. Ми немамо прави капиталистички систем: ми смо степеница испод тога. Ми још увек не можемо без капитализма и приватног предузетништва, али се морамо побринути да они не експлоати-

55 Mya Maung, "Socialism and Economic Development of Burma", *Asian Survey* 12/1964, 1182–1184.

56 John Seabury Thomson, "Marxism in Burma", *Marxism in Southeast Asia*, ed. Frank N. Trager, (Stanford: Stanford University Press, 1959), 20–30.

57 Bertil Lintner, *The Rise and Fall of the Communist Party of Burma (CPB)*, (Ithaca: Cornell University Press, 1990), 3–8.

58 Michael W. Charney, *A History of Modern Burma*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2009), 82.

шу људе, већ да служе њиховом благостању⁵⁹. У оваквим изјавама се већ видео покушај формулисања сопственог развојног модела који би имао и извесну социјалистичку, односно етатистичку црту. Све ове идеје о прелазном бурманском социјалистичком устројству биле су потом званично записане у Устав из 1947. године, као и у његов пратећи документ „Двогодишњи план економског развоја Бурме“, а који су исто прављени по узору на тадашњи југословенски устав и извесне законе.⁶⁰

Међутим, управо је почетак оружаног сукоба бурманске владе са локалним комунистима у пролеће 1948. године утицао да се изградња социјализма у Бурми јави као идеолошки одговор на противничке оптужбе, али и као израз старих тежњи бурманских револуционара да понуде алтернативни модел развоја. Према томе, раније помињани У Нуов „Програм левог јединства“ представљао је екскурс у екстремно леве идеје како би се Комунистичка партија Бурме (КПБ) идеолошки дискредитовала, а неки њени припадници привукли да коначно пређу на страну владе. Овај документ је отворено заговарао национализацију капиталистичких предузећа, спољне трговине и земље, преображај владе и војске у народне организације и снажну подршку владе радницима и сиромашнима. У оквиру овог програма стајао је позив да се обрађују и пропагирају списи „Маркса, Енгелса, Лењина, Стаљина, Мао Цедунга, Тита, Димитрова и других апостола марксизма“. Овом приликом бурмански премијер је навео Југославију као једну од неколико земаља са којима би требало и блиско економски сарађивати.⁶¹ Иако овај програм, услед унутрашњих промена, никада није заживео у тако радикалном облику, очигледно је да су лева стремљења заиста представљала основну струју у бурманском политичком естаблишменту.

Ипак, највећи заговорник аутентично бурманског социјалистичког модела била је СПБ (основана септембра 1945. године). Од самог почетка, ова партија је јасно заузела централну политичку позицију унутар владајуће коалиције Антифашистичке лиге националне слободе (АЛНС), диктирајући тако идеолошке трендове десних социјалиста, међу којима

59 Angelene Naw, *Aung San and the Struggle for Burmese Independence*, (Copenhagen: NIAS, 2001), 210.

60 Seabury Thomson, “Marxism in Burma“, 35–36; ДАМСПС, ПА, 1947, ф-124, 425154, Забелешка о разговору друга Прице са представником бурманске владе Маунг Оном, дана 5. децембра 1947.

61 Nu, *Towards Peace and Democracy*, 92–97.

су доминирали раније спомињани У Чо Нјен и У Ба Шве.⁶² Ова двојица су идејно стасали у сенци британских лабуриста, али су у својим назорима још више наглашавали национализацију као основу партијске доктрине, истовремено промовишући и идеју државе благостања. Осим као идеолози бурманског социјализма, ова два политичара су постали и најгласнији заговорници несврстане спољне политике, чиме су обликовали и карактер односа са Југославијом на спољнополитичком, економском и идеолошком плану. Тако је њихов концепт Азијске социјалистичке конференције (АСК), као нови начин организовања алтернативних ванблоковских политичких снага, постао снажна институционална спона између СПБ и СКЈ раних 50-их година.⁶³ У суштини, бурманска верзија марксизма више је подсећала на „једину могућу економску технику, него на друштвену догму“, док је улога индустријализације, коју је морала да спроводи држава у духу марксистичке мисли, била посматрана као основни предуслов подизања животног стандарда грађана и очувања националног достојанства земље.⁶⁴

Пошто је У Ну постепено враћао земљу својим будистичким коренима, тражећи у њима основу бурманског национализма, а све више одбацивао марксистичке идеје, временом је долазило до одређених непоразума између њега и вођа СПБ око односа између будистичке религије и идеја социјализма, што је касније довело и до коначног раскола унутар АЛНС.⁶⁵ Зато је У Ба Шве одлучио да прецизно и отворено дефинише природу бурманског социјализма и његов однос са традиционалним вредностима бурманског друштва, указујући да су марксизам и будизам имали више тога заједничког, него што су то многи желели да виде или признају.⁶⁶ У говору одржаном пред Унијом синдиката Бурме децембра 1951. године, У Ба Шве је рекао да се бурмански социјалистички покрет заснивао на четири постулата: идеологија је покретач револуције, а марксизам је водиља бурманског револуционарног покрета; марксизам мора бити прилагођен специфичним околностима сваке земље; марксизам и будизам нису неспојиви, већ представљају истоветан концепт; бурмански со-

62 В. Ф. Васильев, *История Мьянмы/Бирмы XX век*, (Москва: ИВ РАН, Крафт, 2010), 245–249.

63 Tinker, *The Union of Burma*, 62–64; Више о томе у: Jovan Čavoški, „Ideološki prijatelj iz daleka: Jugoslavija i Azijska socijalistička konferencija“, *Istorija 20. veka* 1/2019, 139–160.

64 Geoffrey Fairbairn, „Aspects of the Burmese Political Scene“, *Pacific Affairs* 3/1956, 212.

65 Donald Eugene Smith, *Religion and Politics in Burma*, (Princeton: Princeton University Press, 1965), 131–132.

66 *Ibid*, 128–129.

цијализам се заснива на пет фундаменталних принципа – народној демократији, народној економији, народном образовању, народном здрављу и народном социјалном осигурању, а то је све подразумевало национализацију и снажну државну интервенцију.⁶⁷ У овом говору он се позабавио и питањем страног утицаја на бурманску револуцију, нагласивши да се ту, иако је марксизам био звезда водиља за бурманске социјалисте, није радило ни о совјетском нити кинеском комунизму. Пошто су совјетске методе „осуђене на неуспех у Кини“, „тако и кинеске методе немају своје место у Бурми“, додао је он. „Само револуционарни покрет који је сасвим бурмански, придржава се бурманских метода и принципа, може постићи одређену дозу успеха“, нагласио је вођа СПБ, а тиме су се отварао значајна врата за југословенски идеолошки и политички уплив.⁶⁸

Овим говором је најављен амбициозни осмогодишњи програм владиних радикалних економских и социјалних реформи, којима је требало створити бурманску државу благостања у року од осам година, тзв. „Пидода“ (Pyidawtha, Земља среће). Међутим, овај програм коначно није остварио своје амбициозне резултате, како због унутрашњеполитичких сукоба, тако и због недовољног броја домаћих стручњака и значајног пада светске цене пиринча, главног бурманског извозног артикла. Ипак се значај овог програма огледао у чињеници да је бурманска власт успела да лансира и делимично спроведе тако амбициозни план, изменивши одређене делове друштва, а све у исто време док је армија водила огорчене борбе са побуњеницима свих боја.⁶⁹ У том тренутку долазе и значајније посете бурманских политичких, економских и војних делегација Југославији које настоје да уче из југословенског искуства, а ту предњачи она из јуна-јула 1952. која је направила прави продор на свим тим пољима.⁷⁰ Међутим, временом је У Ну схватио да је требало прво окончати грађански рат, па тек онда кренути у програм овако озбиљних економских и друштвених реформи, јер је комбинација свих ових политичких, економских и социјалних проблема постепено почела озбиљно претити дугорочној стабилности и будућем развоју земље.⁷¹

67 U Ba Swe, *The Burmese Revolution*, (Rangoon, 1952).

68 *Ibid*, 3–6.

69 Frank N. Trager, *Burma from Kingdom to Republic: A Historical and Political Analysis*, (New York: Greenwood Press, 1976), 151–165.

70 АЈ, фонд 507, ЦК СКЈ, IX, 17/VI-3, Забелешка о боравку бурманске делегације, 26. јул 1952.

71 *Burma Weekley Bulletin*, 13. 6. 1957.

Било како било, утицај југословенског модела се већ почео огледати у идејама које су износили У Ну и У Ба Шве, где се заговарало да се бурманска привреда заснива на јавним корпорацијама и кооперативама које би контролисали представници радника и потрошача, организовани у тзв. „комитете рада“, а онда би се фазним усавршавањем тих тела и ширењем њиховог чланства и постепеним увођењем самоуправљања коначно остварила контрола и управљање над предузећима.⁷² Иако су ове идеје биле јавно прокламоване, касније није било много урађено на њиховој практичној примени и реализацији. Без обзира на све, управо се југословенски раскид са Москвом идеално уклапао са горепоменутиим У Ба Швеовим идејама, јер се на делу показало како једна земља може бити аутентично социјалистичка, а да притом не мора да прати диктат СС-СР-а. Овим је још више био наглашен значај спољнополитичке, идеолошке и економске сарадње са Југославијом, али је пронађен и снажан политички аргумент да се настави са дотадашњим владиним курсом. Како се може видети из сећања неких чланова бурманских мисија у Југославији, проучавање и прихватање југословенског социјализма имало је и своју пропагандну страну, када се тражила конкретна аргументација у критици совјетског модела и пружању легитимитета концепту бурманског социјализма код куће.⁷³

Можда се бурмански однос према југословенском економском моделу најбоље може сагледати у поверљивом извештају који је августа 1955. године амбасадор У Хла Маунг саставио за У Чо Нјена, а где се виде све предности и мане југословенског привредног развоја. Бурмански амбасадор наводи да је југословенска привреда, пре свега њена тешка индустрија, и даље функционисала у затвореном режиму, одвојено од светског тржишта, производећи производе који су често имали малу потражњу у земљи а високу цену, те се често нису ни могли пласирати у иностранство. Истовремено, он истиче да су се фабрике често подизале мимо стварних локалних потреба, што је неминовно доводило до пада њихове продуктивности. Међутим, У Хла Маунг наводи да је Југославија, без обзира на извесне структуралне грешке, постигла импресивне резултате у индустријализацији земље, као и високе стопе раста. Ове успехе бурмански амбасадор је приписао, пре свега, самоуправном систему, али, како је он сматрао, само када је био „блиско праћен“ строгом партијском

72 AJ, КПП, I-2, Елаборат Бурма, 90.

73 Yoshihiro Nakanishi, *Strong Soldiers, Failed Revolution: The State and Military in Burma, 1962-1988*, (Singapore, Kyoto: NUS Press, Kyoto University Press, 2013), 66-69.

дисциплином, конструктивном улогом синдиката и значајним утицајем техничара и менаџера на процес пословног планирања.⁷⁴

Управо је постојање моћне владајуће партије и њених експоната, по амбасадоровом мишљењу, било гарант колике-толике ефикасности самоуправног социјализма. Он је сумњао да се такав степен ефикасности и политичке контроле може доследно преликати и у Бурми. Ипак, без обзира на све недостатке самоуправљања, бурмански амбасадор наводи једну основну карактеристику због које је су све жртве и одрицања били прихватљиви: „Шта год да је она [Југославија] изгубила овим жртвама, она је то заузврат добила кроз независност“.⁷⁵ Независност и гаранција самосталности у односу на велике силе, у очима Бурманца и других новоослобођених нација, били су више него довољан разлог да се прихвате све жртве у модернизацији једне земље, а то је била и једна од поука југословенског пута развоја коју су они спремно прихватили и настојали да примене и у својим друштвима. Ово је била и међународна формула успеха југословенског социјализма, без обзира на његова стварна достигнућа.

Можда је ову несвакидашњу блискост између руководства и народа Бурме и Југославије, засновану на истоветним политичким стремљењима и идејама, најбоље окарактерисао председник Ба У у свом писму југословенском председнику, после размене посета на највишем нивоу током 1955. године: „Иако су наше земље географски удаљене, а наши народи потичу из различитих етничких група, наше идеологије, наше наде, наша стремљења и наши страхови су истоветни. Управо услед истоветности тих идеологија, тих нада, тих стремљења и тих страхова, наши народи инстинктивно привлаче један другог. Надам се да ћемо, нашим заједничким напорима, бити у стању да обезбедимо мир, благостање и срећу за човечанство“.⁷⁶ Управо у тим речима крили су се корени опредељења Бурме и Југославије за несврстаност и социјализам у првој деценији Хладног рата. Свака на свој начин, из сопствених побуда, вођена сопственим циљевима, али радећи руку под руку ка општој ствари коју су делиле све мале земље притиснуте између блокова великих сила, јасно су одбацивале њихов диктат, свесрдно негујући сопствену слободу и независност, често без обзира на цену.

74 National Archives of Myanmar (NAM), 15/3(6), File 143, A preliminary view of the industrial state of Yugoslavia, август 1955.

75 Ibid.

76 АЈ, КПП, I-1/137, Писмо Ба Уа Титу, 17. октобар 1955.

Закључак

Како смо могли сагледати кроз овај чланак, југословенска политика према Бурми, као и обрнуто, али и целокупан комплекс југословенско-бурманских односа у почетној фази Хладног рата, представљали су значајну појаву у међународним односима тог времена, јасно утичући на унутрашње стање и међународни положај обе земље. У суштини, ови односи су знатно допринели стабилизацији унутрашње ситуације у тој азијској земљи, обликовању њене доминантне идеолошке слике, њеном тадашњем политичком, економском и војном развоју. Званични Београд, иако се у могућностима никако није могао такмичити са капацитетима оба блока, ипак је пружао преко потребну подршку уз најмање условљавања, постижући у томе осетљиву равнотежу између сопствених специфичних интереса и реалних потреба и захтева бурманске стране.

Према томе, неодвојива веза између промовисања југословенског самоуправног социјализма међу земљама у развоју и спровођења једног чврстог ванблоковског спољнополитичког курса суштински је утицала на шири схватања бурманских лидера и улоге коју је њихова земља имала код куће, у Азији и остатку света. Управо су Југославија, Бурма и њихови азијски партнери стварали један алтернативни идеолошки модел, изразито различит од онога што су нудила оба блока. Међутим, оно што је тада нарочито импресионирано бурманске лидере била је чињеница да је Југославија, као мала земља на ободима блоковског света, непоколебљиво пратила сопствени пут унутрашњег развоја, водила самосталну спољну политику и стварала снажне одбрамбене снаге ван стратешког кишобрана великих сила. Без обзира да ли је такав утисак био варљив или не, све је то заиста постало узор политичарима у Рангуну, упркос високој цени која се често плаћала због таквог сувереног курса.

Када говоримо о прихватању несврстаности и засебног пута у социјализам у обе земље, онда је неминовност таквог једног избора, пре свега, била диктирана догађајима на локалном нивоу, односно, била је израз равнотеже снага, како на унутрашњем, тако и спољном плану. Обе земље су биле сложене федерације са бројним етничким и верским групама, пре свега држане на окупу резултатима крваве ослободилачке борбе и револуције, али и снажним ауторитетом владајућих партија и оружаних снага које су их подупирале. И Југославија и Бурма биле су притиснуте између блокова и регионалних сила који су се непрестано мешали у њихове унутрашње послове, настојећи да их тако постепено привуку на своју страну и коначно потчине. Док се југословенска несврстаност

пре свега калила после изласка из једног од блокова, дотле се бурманско опредељење за такву оријентацију обликовало унутар старе историјске формуле преживљавања између азијских џинова и отпора рестаурацији колонијалне власти. Нашавши се усамљене у свом окружењу, где је већина земаља радо оптирала за блоковску припадност као најлакше политичко решење, било је неминовно, у једном глобализованом свету, да се ове две земље које су делиле толико политичких, друштвених и економских сличности, али и истоветних стремљења, пронађу и успоставе чврсту међународну сарадњу, узајамно се допуњавајући у светској арени на различитим пољима.

Резиме

Од тренутка када је Бурма стекла своју независност, а Југославија избачена из совјетског блока, ове две земље су упркос географској удаљености успеле да развију специфично партнерство на свим нивоима. У много чему, Југославија је представљала истински узор за Бурму: то је била земља која је градила сопствени пут у социјализам, прокламовала несврстану позицију у светској политици успешно балансирајући међу великим силама, а успут примајући економску и војну помоћ са свих страна, али без додатног условљавања. На много начина, југословенски напори на унутрашњем плану и међународној позорници показали су се као вредни и потпуно прихватљиви за већину у бурманском руководству, пре свега као узор који је требало опонашати у највећој могућој мери. Управо је оваква идеолошка и спољнополитичка привлачност и приближила две земље, првенствено се одразивши на њихову заједничку посвећеност да следе несврстану стратегију на спољном плану, док су истовремено градиле социјалистичку државу код куће, али такву која би била другачија од оне која је постојала међу државама социјалистичког лагера. Ове две водиље биле су подједнако ефективни и одлучујући фактори који су чврсто повезали две земље. Тих година није било толико земаља које су се суочавале са сличним изазовима дуж граница, а да су остале чврсто посвећене таквим спољнополитичким и унутрашњеполитичким принципима. Према томе, узимајући све то у обзир, и за званични Београд и за званични Рангун било је крајње природно да створе овако блиско партнерство. Штавише, бурманско прокламовање политике „треће силе“ као званичне спољнополитичке доктрине било је итекако условљено поучним југословенским искуством са совјетским блоком. Временом, Рангун је постао југословенски „прозор у Азију“, блиско

повезујући европске и азијске проблеме у једну јединствену причу, док се паралелно промовисало право значење „активне мирољубиве коегзистенције“ и различитих путева у социјализам. Што се тиче Бурме, повезивање са Југославијом представљало је кључни начин да се заобиђу притисци суперсила и регионалних сила, док би се паралелно успостављале стабилне државне институције које би могле очувати крхки суверенитет у непријатељском геополитичком окружењу. Бурма засигурно није била случајан избор за југословенско руководство, већ значајан саставни део нове спољне и унутрашње политике која је постепено настајала после 1948. године, а исто то можемо рећи и за руководство у Рангуну када се суочавало са бројним унутрашњим и спољним изазовима.

Sources and Literature

- Arhiv Jugoslavije: Fond 507, CK SKJ; Fond 837, Kabinet predsednika republike
- Declassified Documents Reference System
- Diplomatski arhiv Ministarstva spoljnih poslova Republike Srbije. Politička arhiva
- National Archives of Myanmar
- National Archives and Records Administration, United States: Record Group 59, Central Decimal Files
- Zhonghua renmin gongheguo waijiaobu dang'anguan [Arhiv MSP NR Kine]
- *An Asian Speaks: A Collection of Speeches made by U Nu, Prime Minister of Burma, during a visit to the USA, June 29 – July 16, 1955.* Washington, DC: Embassy of the Union of Burma, 1955.
- Nu, Thakin. *Towards Peace and Democracy.* Rangoon: Ministry of Information, 1949.
- Nu, Thakin. *From Peace to Stability.* Rangoon: Ministry of Information, 1951.
- Nu, U. *Burma Looks Ahead.* Rangoon: Ministry of Information, 1953.
- Nu, U. *Forward with the People.* Rangoon: Ministry of Information, 1955.
- *Premier Reports to the People on Law and Order, National Solidarity, Social Welfare, National Economy, Foreign Affairs.* Rangoon: GUB, 1958.
- Swe, U Ba. *The Burmese Revolution.* Rangoon, 1952.
- Tito, Josip Broz. *Govori i članci, X.* Zagreb: Naprijed, 1959. (Cyrillic)
- Tito, Josip Broz. *Govori i članci, XVI.* Zagreb: Naprijed, 1962. (Cyrillic)
- *Yugoslavia – From “National Communism to National Collapse: U.S. Intelligence Community Estimative Products on Yugoslavia, 1948–1990.* Washington, D.C.: National Intelligence Council, 2006.

- Allison, Roy. *The Soviet Union and the Strategy of Non-Alignment in the Third World*. Cambridge: Cambridge University Press, 1988.
- Bogetić, Dragan. *Koreni jugoslovenskog opredeljenja za nesvrstanost*. Beograd: ISI, 1990.
- Bogetić, Dragan. „Tito i nesvrstani: iskušenja na putu stvaranja asocijacije van-blokovskih država“. *Tito – viđenja i tumačenja*. Beograd: INIS, Arhiv Jugoslavije, 2011.
- Bogetić, Dragan, Ljubodrag Dimić. *Beogradska konferencija nesvrstanih zemalja 1–6. septembra 1961.: prilog istoriji Trećeg sveta*. Beograd: Zavod za udžbenike, 2012. (Cyrillic)
- Callahan, Mary P. *Making Enemies: War and State Building in Burma*. Ithaca: Cornell University Press, 2003.
- Čavoški, Jovan. “Arming Nonalignment: Yugoslavia’s Relations with Burma and the Cold War in Asia, 1950–1955“. *CWIHP Working Paper No. 61*, 2010.
- Čavoški, Jovan. „Ruka ispružena preko sveta: jugoslovenska podrška Burmi u borbi protiv spoljne agresije (1952–1954)“. *Tokovi istorije* 2/2018. DOI: 10.31212/tokovi.2018.2.cav.143–176
- Čavoški, Jovan. „Ideološki prijatelj iz daleka: Jugoslavija i Azijska socijalistička konferencija“. *Istorija 20. veka* 1/2019. DOI: 10.29362/ist20veka.2019.1.cav.139–160
- Charney, Michael W. *A History of Modern Burma*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
- Crabb Jr., Cecil V. *The Elephants and the Grass: A Study of Nonalignment*. New York: Praeger, 1965.
- Dedijer, Vladimir. *Novi prilozi za biografiju Josipa Broza Tita III*. Beograd: Rad, 1984.
- Dimić, Ljubodrag. *Jugoslavija i Hladni rat: ogledi o spoljnoj politici Josipa Broza Tita (1944–1974)*. Beograd: Arhipelag, 2014.
- Egreteau, Renaud, Jagan, Larry. *Soldiers and Diplomacy in Burma: Understanding the Foreign Relations of the Burmese Praetorian State*. Singapore: NUS Press, 2013.
- Fairbairn, Geoffrey. “Aspects of the Burmese Political Scene“. *Pacific Affairs* 3/1956.
- Johnstone, William C. *Burma’s Foreign Policy: A Study in Neutralism*. Cambridge: Harvard University Press, 1963.
- Jovanović, Jadranka. *Jugoslavija u Ujedinjenim Nacijama 1945–1953*. Beograd: ISI, 1985.
- Liang, Chi-shad. *Burma’s Foreign Relations: Neutralism in Theory and Practice*. New York: Praeger, 1990.

- Lintner, Bertil. *The Rise and Fall of the Communist Party of Burma (CPB)*. Ithaca: Cornell University Press, 1990.
- Mark, Max. "Economic Determinants of the Character of Afro-Asian Nationalism". *American Journal of Economics and Sociology* 4/1961.
- Maung, Mya, "Socialism and Economic Development of Burma". *Asian Survey* 12/1964.
- Meyer-Mahnkopf, Cordula. *Burma – Frontstaat des Kalten Kriges: Die Informations-und Propagandapolitik des Westens 1945–1954*. Berlin: EB Verlag, 2012.
- Nakanishi, Yoshihiro. *Strong Soldiers, Failed Revolution: The State and Military in Burma, 1962–1988*. Singapore, Kyoto: NUS Press, Kyoto University Press, 2013.
- Naw, Angelene. *Aung San and the Struggle for Burmese Independence*. Copenhagen: NIAS, 2001.
- Petković, Ranko. *Nesvrstana Jugoslavija i saveremeni svet: spoljna politika Jugoslavije 1945–1985*. Zagreb: Školska knjiga, 1985.
- Petranović, Branko. *Istorija Jugoslavije 1918–1988 III*. Beograd: Nolit, 1988.
- Rubinstein, Alvin Z. *Yugoslavia and the Nonaligned World*. Princeton: Princeton University Press, 1970.
- Smith, Donald Eugene. *Religion and Politics in Burma*. Princeton: Princeton University Press, 1965.
- Thein, Hla. *Myanmar and the Europeans 1878–1885*. Yangon: Tun Foundation Bank Literary Committee, 2010.
- Thomson, John Seabury. "Marxism in Burma". *Marxism in Southeast Asia*, ed. Frank N. Trager. Stanford: Stanford University Press, 1959.
- Tinker, Hugh. "Nu, the Serene Statesman". *Pacific Affairs* 2/1957.
- Tinker, Hugh. *The Union of Burma: A Study of the First Years of Independence*. Oxford: Oxford University Press, 1959.
- Trager, Frank N. "Burma's Foreign Policy, 1948–56: Neutralism, Third Force and Rice". *The Journal of Asian Studies* 1/1956.
- Trager, Frank N. *Burma from Kingdom to Republic: A Historical and Political Analysis*. New York: Greenwood Press, 1976.
- Vasil'ev, V. F. *Istoriia M'ianmy/Birmy XX vek*. Moskva: IV RAN, Kraft, 2010. (Cyrillic)
- Westad, Odd Arne. *The Global Cold War: Third World Interventions and the Making of Our Times*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.

- *Burma Weekly Bulletin*
- *New Times of Burma*
- *The Nation*

Summary

Jovan Čavoški

INDEPENDENCE, NON-ALIGNMENT, SOCIALISM: FOUNDATIONS OF THE YUGOSLAV-BURMESE PARTNERSHIP DURING THE COLD WAR

Abstract: This article deals with the analysis of the fundamental factors that contributed to the establishment of an extremely close Yugoslav-Burmese partnership during the first decades of the Cold War, a relationship which had a significant impact on shaping global non-alignment at the time. After gaining independence from colonial rule in Burma's case or expulsion from one of the blocs in Yugoslav case, the strong desire of both countries to assume a position outside the direct control of the great powers and their efforts to establish an authentic socio-political system at home had a decisive influence, not only on the character of bilateral relations, but also on the strivings of the post-colonial and non-bloc worlds to find their own path in the world arena.

Keywords: Yugoslavia, Burma, non-alignment, socialism, partnership, Cold War

Since Burma's independence and Yugoslavia's disassociation from the Soviet bloc, these two countries have developed a specific partnership at all levels, regardless of their geographic distance. In many ways, Yugoslavia represented a true role model for Burma – a country that followed a specific road to socialism, proclaimed a non-aligned position in world politics, while skillfully balancing between the great powers, and receiving economic and military aid along the way, without any strings attached. Yugoslav state-building and international efforts proved to be more valuable and therefore fully acceptable for the majority in the Burmese leadership as a model to be emulated to the greatest extent. It was this ideological and foreign policy attraction that brought the two nations together, primarily reflecting itself in their joint determination to actively pursue strategy of non-alignment abroad, while building-up a socialist state at home, but quite different from the one represented by the states of the socialist camp. These two outstanding guiding thoughts were equally effective and decisive factors binding these two countries together. There were not many countries during those years that faced similar challenges along their borders,

while remaining steadfast about their foreign policy and domestic principles. Therefore, it was natural for both Belgrade and Rangoon to forge this kind of specific partnership. Furthermore, Burma's proclamation of the "third force" as an official foreign policy doctrine was substantially influenced by Yugoslavia's instructive experiences with the Soviet bloc. Over time, Rangoon became Belgrade's "window" to Asia, connecting European and Asian issues into one coherent picture, while concurrently promoting the true meaning of "active coexistence" and different paths into socialism. As for Burma, joining hands with Yugoslavia was a crucial means of circumventing superpower and regional pressures, while establishing stable national institutions that could preserve fragile sovereignty within hostile geopolitical surroundings. Burma was definitely not a random choice for the Yugoslav leadership, but a major component of a new foreign and domestic policy thinking gradually evolving since 1948, while the same goes for the leadership in Rangoon when faced its many domestic and international challenges.